

Anmeldelser

SVERRE BAGGE: Society and Politics in Snorri Sturluson's *Heimskringla*.
University of California Press, Berkeley, 1991. 349 p. \$ 45,00.

Et af de berømteste værker i den nordiske middelalder, litterært såvel som historiografisk, er Snorre Sturlassons *Heimskringla*, ca. 1230*. I nordiske såvel som i tyske studier er både litteraturen og historien tilgodeset – omend der selvfølgelig er mange emner der stadig står tilbage at behandle – medens det vistnok er første gang at en større undersøgelse offentliggøres på engelsk. Det hænger sammen med historiografiens udvikling i de forskellige lande: i de angelsaksiske lande har man i lange tider især interesseret sig for tekstudgivelser og oversættelser, ofte indledt med elegante essays. I det foreliggende tilfælde udkom Lee M. Hollanders oversættelse af *Snorri Sturlusons Heimskringla* i Austin, Texas 1964. I 1978 udsendte Marlene Ciklamini en kommenteret genfortælling: *Snorri Sturluson*, Boston 1978. En studie af væsentlige dele af *Heimskringla* har ikke foreligget på engelsk før med den foreliggende bog. Hvor man før har henvendt sig til fagfolk der beherskede oldislandsk og havde forudsætninger for at følge med i den relevante litteratur, vidner de nævnte amerikanske værker om et ønske om at nå en større læserkreds. Sverre Bagges bog har således en mission som man må have in mente når man vurderer den.

Dertil kommer nye interesser i studiet af den middelalderlige historiskrivning. Sverre Bagge henviser til den store Snorre-litteratur omkring århundredskiftet og finder at kildekritikken her som andetsteds næsten har kvalt værkerne. Så sandt som det er sagt må man dog indrømme at det gælder mindre for Snorre end for eksempel Saxo, af mange grunde et nærliggende sammenligningsgrundlag. Selv om *Heimskringla* og de lidt ældre værker om norske konger også har været udsat for kildekritik og meget historisk set er fundet for let, har man aldrig manglet blik for *Heimskringlas* værdi, også fordi dette værk har haft en central position i

* Sverre Bagge bruger oldislandske navne med engelsk morfologi. Jeg har foretrukket norske navne og former på grundlag af Anne Holtmark og Didrek Arup Seips oversættelse af *Snorre Sturlasson: Kongesagaer*, Stavanger 1970.

det 19. årh.s norske nationale bevidsthed. Sverre Bagge gør udmærket rede for disse problemer og peger på nye indfaldsvinkler (pp. 6-8): i stedet for at hæfte sig ved værkets historiske oplysninger, altså beretningsmomentet, kan man lære noget om forfatteren og hans tid på grundlag af selve teksten. Kilderne har ikke tabt deres værdi, men de bliver brugt på en anden måde, nemlig til at vise hvad Snorre havde at bygge på og hvordan han brugte det. Først og fremmest skal man forsøge at forstå værket som helhed og forfatterens originalitet: hvor giver han sig selv til kende, hvad er hans formål og hvilke midler tager han i brug. Til det sidstnævnte emne har kildebennyttelsen været nævnt; til dette kan føjes at Sverre Bagge »kan« sin Snorre og litteraturen om ham. Men det er ikke nok: opgaven kræver at der foretages et udvalg af de mange muligheder der foreligger. Forfatteren holder sig til samfundsforhold og politik, to meget store emner. Hvordan det er grebet an, kan en oversigt over bogens indhold besvare.

Sverre Bagges fremgangsmåde består i først at give en kort introduktion om de ovennævnte problemer og derefter at redegøre for Snorres eget brogede liv. Han tilhørte en af Islands mest dominerende familier, Sturlungerne – man taler ligefrem om »Sturlungatiden« i det 12. og 13. årh. – Han blev opdraget i en anden familie hvis hjem på gården Odda var et lærdomssæde. Her dyrkede man den norrøne fortid og hævdede at slægten stammede fra de norske konger, men man læste også klassiske forfattere på latin. Det er almindelig viden, men kunne måske være betonet stærkere i den foreliggende bog. Snorres voksenliv adskilte sig fra tidens andre høvdinges ved at være præget af hans ungdomskundskaber: han var berømt for sin lærdom, to gange havde han stillingen som lovsigemand, der som navnet siger betegner den person der fremsagde landets love på altinget; han havde posten for tre år. Snorres forfatterskab omfattede et værk om fortidens skjaldekunst og dens baggrund i den hedenske mytologi i et værk der kaldes *Snorres* (eller *Den yngre*) *Edda*. Samtidig deltog han i tidens fejder der kulminerede i første halvdel af det 13. årh. under påvirkning af den norske kongemagts ambition om at knytte Island til Norgesvældet. I 1241 bukkede Snorre selv under, 21 år før Island gav sig ind under Norge.

Sammenhængen mellem Snorres eget liv og hans hovedværk fremgår af placeringen som indledning til Sverre Bagges bog, men den kunne være fremhævet stærkere ved en konklusion. Som det er, bliver henvisninger til Snorres egne oplevelser kun antydnet fra tid til anden, sandsynligvis fordi selve hovedtemaet, politikken og samfundet som det er skildret i *Heimskringla*, kommer til at dominere.

Hoveddelen af den foreliggende bog er delt i seks dele: »Forfatteren«,

»Konflikterne«, »Samfundet«, »Moral og den menneskelige karakter«, »Historikeren« og »Konteksten«. I det første afsnit behandles værkets kronologi – der i det i store og hele er kongerækken – og kompositionen der bygges op over hovedbegivenheder i hver konges liv med en klar understregning af de indenrigspolitiske forhold. Endelig undersøges det store spørgsmål om sandhedsbegrebet i *Heimskringla* i særdeleshed og sagaerne i almindelighed. Herved bliver der også lejlighed til at fremhæve de steder hvor Snorre selv kommer til orde: nemlig i prologen, i de mange taler der lige som de fleste dialoger er digtet til lejligheden. Kildegrundlaget er malet med store strøg: vigtigst den islandske lærde præst Áre Frodes bøger fra begyndelsen af 12. årh.: de borger for sandheden. Dertil kommer skjaldekvadene der nok priser den fyrste de er fremført for men ikke kan tilkende ham bedrifter alle ved at han ikke har udført. Rundt omkring i værket omtales forlæg, men der er ikke tale om en systematisk dokumentation – det ville være mod tidens æstetiske idealer.

Blandt de mange konflikter Snorre fortæller om, fremhæver Bagge fejderne og diplomatiet, »the game of politics«. Kun i få situationer taler han om egentlig krig mod udenlandske magter; vigtigst er Olav den Helliges fald hvor Knud den Store ophidsede de norske høvdinge der var utilfredse med Olav – men for Snorre er de sidstnævnte vigtigere og har et større ansvar for drabet på kong Olav end den udenlandske konge. Hovedtrækkene af denne historie er hentet fra hagiografiske kilder: martyriet befæster endeligt kristendommen i Norge. Men selv i Olav den Helliges – også kaldet »Digre« – livsforløb er det karakteristiske kampe mellem individuelle personer, og det der interesserer Snorre er politikken. Der er ideologiske sammenstød i *Heimskringla*; de drejer sig om den nationale enhed og overgangen til kristendommen, emner der er overtaget fra tidligere historieværker, medens Snorre selv gør mest ud af personlige sammenstød. Denne modsætning mellem fejde og krig sætter Bagge i forbindelse med de islandske forhold, ikke mindst på Snorres egen tid.

For Snorres opfattelse af samfundet er ifølge Sverre Bagge slægtskabet kun een af de faktorer der spillede en rolle i samfundet. En anden er det politiske venskab. Det siger sig selv at det væsentligt er de ledende kredse der er tale om. I modsætning til den almindelige opfattelse af den norrøne samfundsorden som demokratisk opererer Bagge med en gruppe af »magnater« der afstedkommer de fleste konflikter. Dette er givetvis rigtigt og gælder også det øvrige Norden: vel har alle »bønder« (betegnelse for den almindelige mandlige befolkning) adgang til tinge og i princippet indflydelse på fælles beslutninger, men i praksis arrangerer

stormændene det meste på forhånd. Derimod er det ikke almindeligt som Snorre gør det kun at regne kongen for primus inter pares og kongemagten væsentlig afhængig af hirdens størrelse. Et lidt yngre værk, det norske *Kongespejlet* (som Bagge i 1978 har skrevet sin disputats om under titlen, *Den politiske ideologi i Kongespejlet*; engelsk udgave, *Political Thought in the King's Mirror*, Odense 1987) udviser en kongemagt efter europæiske forbilleder, en konge af Guds nåde. Forskellen skyldes ikke den generation der ligger mellem de to værker men »forfatningen« i republikken Island og det veletablerede norske kongedømme.

I det fjerde kapitel underkaster Bagge moralen og menneskeopfattelsen i *Heimskringla* et generelt eftersyn. Her får Snorre tillagt nogle idealer der på den ene side svarer til hans samtids aristokratiske og sækulære holdning, på den anden side fremtræder i en ret arkaisk form. Det høviske æresbegreb menes ikke at være er trængt igennem i Norden på Snorres tid; i stedet for er det som i fordums dage det heroiske mandsbillede man dyrker. Spørgsmålet er om grænsen kan trækkes så hårdt op. Værdighed, selvkontrol og først og fremmest æren står ikke i skarp modsætning til tapperhed, spontaneitet og listighed. Når Sverre Bagge sætter Heimskringlas helte op imod de dyder der hævdes at dyrkes af samtidens ridderskab er der tale om inkommensurable størrelser: Snorre skriver om konkrete begivenheder med mange varianter i helte-karakteristikken, men de kan ikke uden videre sættes i system som moderne (og middelalderlige) teoretikere har forsøgt det.

Som det femte kapitel behandles det afgørende emne, Historikeren. Her gøres ret kort proces med Snorres forhold til kristendommen: han følger tidens norm, en ikke særlig dybt stikkende interesse for religion. Hedning var han ikke, men det hævdes at han var næsten lige så optaget af Olav Trygvassons fascination af Odins visdom som af missionsiver. Det svarer til Snorres distante forhold til det overnaturlige. Skønt der fortælles om mange drømme, er egentlig »sort« magi henvist til den førkristne periode. På dette felt kan der tales om en slags udvikling.

Derimod gøre der meget ud af *Luck*, på oldislandsk *hamingja*, på moderne nordiske sprog, lykke og held. Bagge tager forsigtigt fat på Heil-diskussionen fordi han ikke finder den relevant i sammenhængen. Spørgsmålet er om Bagges synspunkter ikke svarer ganske godt til det Grønbechske, når han siger at (s.224) »Snorri's concept of luck... most probably corresponds to traditional Nordic ideas, whether or not they are derived from pagan religion, and is not an example of Christian influence«. Hvad der er specielt ved Snorres opfattelse er – som også Bagge hævder – at *hamingja* er forbundet med visdom hvorved det adskiller sig fra fortuna-begrebet i den europæiske litteratur. Her er

»lykken bedre end forstanden«, ganske uafhængigt af moralsk retfærdighed.

I Sverre Bagges øjne er Snorres syn på årsagsammenhæng en del af hans moral: en handlingens konsekvenser afhænger af den kløgt og forudseenhed der er udvist, ikke af hvad der er godt og rigtigt i Guds øjne. Er det virkelig en modsætning – er prudentia (klogskab og forudseenhed) ikke en af de klassiske kardinaldyder der blev overtaget af kristendommen?

I sit sidste afsnit »The Context« prøver Bagge at forklare Snorres originalitet sammenlignet med samtidige krøniker. Han finder den i den rationalitet som ligger i at det overnaturlige og religiøse ikke indgår i sammenhængen. Fortællingen holder sig til de sider af livet der kontrolleres af menneskelig indsats og forstand. Det antydes endog af Snorre på trods af at han på mange måder er gammeldags i forhold til højmiddelalderens høviske sæder (han har dog i modsætning til Saxo antaget 2. person i flertal i tiltaler til konger) og værdier egentlig nærmer sig renaissancemennesket, individualisten og skeptikeren.

Som man kan se betyder Bagges indskrænkning til samfundsforhold og politik ikke nogen stærk beskæring – mange emner kan drages ind under den overskrift. Til selve teksten og de historier han bruger som eksempler føjer han mere almene teoretiske overvejelser som er dyrket i moderne historiografisk forskning. Da de værker han bruger ikke kender Snorre er det en ganske vanskelig kombination. Bagge har en gammel kærlighed til William J. Brandt: *The Shape of Medieval History*, Yale, 1966, hvor hovedskellet går mellem klerikal og aristokratisk historieskrivning (jeg har anmeldt sidstnævnte bog i *Historisk Tidsskrift* 1969, 308-13). I den nærværende bog om Snorre trækker han lidt igen: i modsætning til Brandt konkluderer Bagge med hensyn til »antiklerikalismen«: »the study of both nature and human history must therefore ultimately be a study of God, even if this is not explicitly mentioned in the texts. In short, the fault in Brandt's otherwise excellent account of the medieval world view is that he regards it as an unsuccessful attempt to answer the same questions as we pose. In reality, it was intended as an answer to different questions«.

Jeg kan ikke se andet end at Bagge her er nået frem til det »funktionelle kildesyn«: ligesom moderne historikere opstiller problemer og derved har fastslået hvilke kilder der er egnede til at besvare de opstillede spørgsmål, således har også de middelalderlige kronikører søgt efter svar som deres materiale ikke umiddelbart kunne give. Ofte undersøgte de »historiens finger« for at finde den rette vej at følge fremefter, ikke som en forudsigelse af fremtidige begivenheder, men som anvisning på hvordan

man skulle forholde sig moralsk i medgang og modgang. I en sådan sammenhæng kunne selve begivenheden drukne i overvejelser i deltagerens moralske habitus.

Når vi vender tilbage til *Heimskringla* er situationen nærmest modsat: tilsyneladende er alt fortalt som handling og i dialoger. Der er meget få kommentarer eller konklusioner, blufærdigt overlades det til læseren at drage den rette lære af historien. Men de få steder hvor Snorre lader en vurdering fremsætte kan man se at hans normer ikke afviger synderligt fra andre middelalderlige forfatters.

Som eksempel kan tages den sammenligning mellem de to halvbrødre Olav den Hellige og Harald Hårderåde som Sverre Bagge flere gange vender tilbage til. Snorre lader her en forstandig gammel mand fælde dommen (Harald Hårderådes saga, kap. 100): Både Olav og Harald var hårde halse der førte deres planer igennem med de til rådighed stående midler. Begge var kloge og tapre, ivrige efter magt og strenge til at revse. Men slutningen, som Bagge vistnok ikke omtaler, indeholder en væsentlig forskel: »... Kong Olav tvang landsfolket til kristendom og rette steder, men straffet hårdt dem som ikke ville høre på det. Lands-høvdingene tålte ikke at han dømte rettfærdig og likt for alle, og reiste en hær imot ham og felte ham på hans egen grunn, og derfor blev han hellig. Men Harald herjet for at få ære og magt og tvang under seg alt det folk som han kunne, og han falt på andre kongers grunn«. Olavs motiver og død i sit hjemland – hvorved hele Norge fik andel i hans helgenværdighed – bevirkede at han hævede sig op over den blot i almindelighed dygtige konge.

Sverre Bagges valg af »the game of politics« som hovedemne giver spændende muligheder for at besvare spørgsmålet: hvorfor påtog en islænding sig at skrive om de norske kongers historie? – men læseren må selv forsøge at give svaret og kan her støtte sig til tidligere forskning. Iøvrigt har bogen sin force i analysen af den politiske fortælling. Andre emner, det moralske, det religiøse og det fortolkningsmæssige er mindre overbevisende.

Inden for sit emnefelt giver *Society and Politics in Heimskringla* en udmærket indførelse i et norrønt pragtværk for engelsksprogede.

Inge Skovgaard-Petersen